

Selvbestemmelse, indflydelse, mestring og relationer

- En analyse baseret på en undersøgelse blandt borgere med handicap i Skive Kommune samt et idékatalog med forslag til udviklingen af Den Habilerende Organisation

Skive Kommune, januar 2016

Kolofon**Titel**

Selvbestemmelse, indflydelse, mestring og relationer

- En analyse baseret på en undersøgelse blandt borgere med handicap i Skive Kommune samt et idékatalog med forslag til udviklingen af Den Habiliterende Organisation

Opdragsgiver

Skive Kommune

Udarbejdet af

Sune Thor Olsen, chefkonsulent, Type2dialog

Lis Puggaard, seniorkonsulent, Type2dialog

Marlene Schoop, udviklingskonsulent, Type2dialog

Dataindsamling

November 2015. Kvalitative data er indsamlet via interviews med borgere, observationer af borgere boende på botilbud og en arbejdsworkshop for udvalgte medarbejdere fra Skive Kommune.

Årstal

2015/2016. Rapporten og analysen er udarbejdet i november og december 2015 samt januar 2016.

Kontaktpersoner

Lars Kristiansen, socialchef, Skive Kommune, tlf. 9915 5500,
lakr@skivekommune.dk

Anders Dyhr, partner Type2dialog, tlf. 3525 1350, ad@type2dialog.dk

Copyright

Kopiering kun tilladt ifølge aftale med Skive Kommune eller Type2dialog.

Indhold

Indledning.....	3
0. Sammenfatning og anbefalinger.....	3
0.1 Selvbestemmelse og inddragelse/indflydelse	4
0.2 Mestring af eget liv	4
0.3 Relationer.....	5
0.4 Borger, myndighed, udfører	6
1. Baggrund.....	6
2. Spændingsfeltet mellem selvbestemmelse og omsorgspligt.....	7
3. Metode og begreber.....	8
3.1 Fokusgruppeinterviews.....	8
3.2 Enkeltinterviews	9
3.3. Observationer	9
3.4 Medarbejderworkshops	9
3.4.1 Processen.....	9
3.4.2 Idéer	10
3.5 Datavaliditet.....	10
3.6 Selvbestemmelse, inddragelse/indflydelse, mestring af eget liv og relationer	11
4. Resultater og analyse af borgerundersøgelse	11
4.1 Praktiske ting.....	11
4.1.1 Bolig	11
4.1.2 Mad og indkøb.....	12
4.2 Socialt liv og kommunikation.....	15
4.2.1 Netværk og relationer.....	15
4.2.2 Rejser og ture	16
4.2.3 Kontaktperson	17
4.3 Deltagelse i samfundslivet.....	18
4.3.1 Arbejde og aktivitetstilbud	18
4.3.2 Økonomi	18
4.4 Samarbejde med sagsbehandler	19
4.4.1 Myndighed.....	19
4.5 Sundhed, egenomsorg og mobilitet	20
4.5.1 Motion og sundhed.....	20
4.6 Hvad er vigtigt for at have et godt liv?	21
4.7 Opsamling på borgerundersøgelse	22
4.7.1 Relationer	22
4.7.2 Mestring af eget liv.....	22
4.7.3 Selvbestemmelse	23
4.7.4 Indflydelse	23
5. Anbefalinger og idéer i forhold til det videre arbejde.....	24
5.1 Selvbestemmelse og inddragelse/indflydelse	25
5.2 Mestring af eget liv	26
5.3 Relationer.....	26
5.4 Borger, myndighed, udfører	27
Bilag 1 Drøftelse af begreber	
Bilag 2 Begrebsafklaring	
Bilag 3 Opsamling på medarbejder ide-workshop den 11. november 2015	

Indledning

Denne undersøgelse viser, at borgerne i Skive Kommune, oplever høj grad af indflydelse og selvbestemmelse i eget liv, og at de generelt er godt tilfredse med den indsats og de tilbud Skive Kommunes Socialafdeling tilbyder. Skive Kommune har et godt og stabilt fundament for den pædagogiske praksis, som kan videreudvikles i en fortsat positiv retning.

De medarbejdere vi har mødt, er engagerede og reflekterende og at arbejde med borgernes bedste, er et naturligt og integreret omdrejningspunkt for tilrettelæggelsen af de pædagogiske aktiviteter

De borgere der har deltaget i undersøgelsen, har været meget imødekommne og udvist høj grad af tillid, hvilket tyder på at de er trygge i deres hverdag. Generelt er de godt tilfredse med deres liv og de relationer de indgår i. Blandt andet siger borgerne:

- "Jeg får hjælp fra pædagerne til at besøge venner og familie"
- "Vi hjælpes med at bestemme hvad vi skal spise. Det bestemmes om tirsdagen ved husmøde".
- "Der er altid en pædagog eller kontaktperson der er klar til at støtte og hjælpe"
- "Vi bliver lyttet til og der bliver gjort noget for at opfylde vores ønsker"
- "Jeg bliver spurgt om jeg har lyst til gymnastik. Vi hører musik, laver bevægelse og snakker om drømme"

Når der i gennem rapporten alligevel er et dominerende fokus på anbefalinger og forbedringspotentialer, så skyldes det alene ønsket om at kaste friske øjne på kerneopgaven og medvirke til at understøtte Socialafdelingen i at reflektere over egen praksis, på de områder hvor der faktisk synes at være en rimelig anledning til justeringer og ændringer i tilgange, samarbejde eller rammer.

I forlængelse heraf, er målet med rapporten at præcisere hvor der faktisk er mulighed for at gøre tingene endnu bedre end man gør i dag, og videreudvikle et fælles struktureret og fagligt afsæt for udviklingen af arbejdet med habilitering, til glæde for borgere, pårørende og medarbejdere i Skive Kommune.

0. Sammenfatning og anbefalinger

Ud fra borgernes udsagn, udtryk og ønsker samt medarbejdernes idéer til det habiliterende arbejde gives i det følgende en række anbefalinger og idéer til det videre arbejde med at udvikle Den Habiliterende Organisation. På baggrund af undersøgelsens resultater påpeges der områder, som bør have særligt fokus, både i det videre udviklings- og kompetenceforløb og i forhold til andre tiltag, som organisationen herudover iværksætter.

Anbefalinger og idéer er grupperet under fire borgerrettede temaer/begreber – selvbestemmelse, inddragelse/indflydelse, mestring af eget liv og relationer, som går igennem hele rapporten. Det er de fire temaer, som Skive Kommune har et særligt fokus på, og som kommunen ønsker undersøgt nærmere. Selvbestemmelse og inddragelse/indflydelse er i anbefalingerne skrevet sammen, da der er sammenfald i nogle af anbefalingerne.

Herudover er der et tema omhandlende samarbejde mellem udfører og myndighed, som gennem undersøgelsen har vist sig at være meget relevant, og som derfor har fået et selvstændigt fokus.

0.1 Selvbestemmelse og inddragelse/indflydelse

Flere af borgerne i undersøgelsen kan grundet deres funktions- og kognitive niveau kun forholde sig til det, de ser og hører i hverdagen – altså det, de har konkret kendskab til. For flere af borgerne er det vanskeligt at reflektere over, hvordan livet kunne være anderledes. Den viden, borgerne får i hverdagen, er oftest fra medarbejderne, som "oversætter" det, der sker i samfundet, for borgerne.

Dette bør henlede opmærksomheden på, at Skive Kommune skal arbejde med, hvordan man videregiver viden til borgerne, hvordan borgerne understøttes i at blive mere bevidste om fx deres selvbestemmelsesret og får et større kendskab til de rettigheder, de har som borgere. Derudover peger flere borgere på, at de gerne vil have mere indflydelse på de aktiviteter, de kan deltage i, både i aktivitetstilbuddene og på botilbuddene samt på den kost, der er på botilbuddene. Flere borgere blev undervejs i interviewene også optaget af muligheden for selv at vælge kontaktperson.

Type2dialog anbefaler:

- Etablering af borger-/brugerudvalg på aktivitetstilbuddene, hvor borgerne har indflydelse på de tiltag og aktiviteter, der iværksættes.
- Arbejde med at informere/oplyse borgerne om deres mulighed for selvbestemmelse og inddragelse, fx ved afholdelse af temadage og kurser for borgerne sammen med medarbejderne.
- Fokus på, hvilke politikker og regler der skal være i et botilbud, og hvorfor de skal være der. Det stiller høje krav til medarbejdernes refleksion over egen og andres praksis. En mulighed er at arbejde med beboerråd på botilbuddene samt med praksisrefleksionsøvelser for medarbejderne inspireret af Action Learning¹.
- Større selvbestemmelse eller indflydelse i forhold til den mad, der laves/spises på botilbuddene. Både medarbejdere og borgere udtrykker, at det bliver bestemt for borgerne, hvilken mad de spiser. Borgerne bør i højere grad deltage i indkøb og madlavning.

0.2 Mestring af eget liv

Ved interviewene giver borgerne generelt udtryk for, at det gode liv indebærer selvstændigt at kunne mestre så mange ting som muligt i dagligdagen. De indsatser, der iværksættes, bør hele tiden have fokus på, hvordan dette kan understøttes i forhold til den enkelte borger.

Type2dialog anbefaler:

---

¹ Grundideen i Action Learning er, at de bedste forudsætninger for læring skabes, når man både skal afprøve sin nyerhvervede viden i praksis og reflektere over, hvilke erfaringer man fik ved at afprøve sin viden. Denne vekselvirkning gentages flere gange for at skabe grundlag for, at den nye viden omsættes til praksis.

- Yderligere styrkelse af brugen af alternative kommunikationsformer, fx Talking Mats eller kommunikationspas, således at man understøtter, at borgerne kan udtrykke deres ønsker og behov uanset funktionsniveau. Derudover mere anvendelse af velfærdsteknologi til at fremme selvstændighed, fx programmer, der skaber struktur og overblik, og som borgeren selv kan følge (fx PlaNet, eller MobilizeMe).
- Fokus på langt tidligere at klæde familier til unge mennesker med et handicap på til at understøtte den unge til at kunne klare sig selv, hvis det er det, den unge ønsker. Det vil potentielt kunne forkorte opholdet på et botilbud og minimere ”overgangsperioden” fra barndomshjem til eget hjem.
- Fokus på sundhed som noget væsentligt for at kunne mestre eget liv. Det kræver en fælles forståelse for sundhed hos medarbejderne samt en udvikling af pædagogiske redskaber til at tale om sundhed med borgerne.
- Arbejde med den enkelte borgers livshistorie for at øge bevidstheden om dennes fortid, nutid og fremtid – hos borgeren selv, men også for at synliggøre livshistorien for medarbejderne, som derved bedst muligt kan understøtte borgeren i at leve det gode liv og mestre eget liv.

0.3 Relationer

I forhold til det at arbejde habiliterende kan det være interessant at overveje, hvordan netværket kan inddrages mere for at understøtte borgerne i at nå deres mål – i de tilfælde, hvor de ikke allerede er inddraget. Flere borgere peger på, at relationer er afgørende for at leve et godt liv. Flere fortæller, at de oplever, at de har mange relationer til andre med lignende handicap og til deres familie.

Type2dialog anbefaler:

- Mere systematisk inddragelse af netværk, herunder familie, i indsatsen omkring borgeren (hvis borgeren ønsker det). Dette bør være et fokuspunkt i den habiliterende arbejdsgang.
- ’Invitation’ til mere fællesskab, fx til at spise eller dyrke idræt/motion sammen. Hvis ikke kommunen/medarbejderne tager initiativ, sker der ikke noget. Medarbejderne skal understøtte borgerne, således at borgerne selv kan invitere til fælles arrangementer.
- Samskabelse², bl.a. ved inddragelse af frivillige i indsatsen omkring borgerne. I samarbejde med lokalsamfund kunne der samskabes nye indsatser, fx kokkelever, der kommer og laver mad med borgerne, eller børn, der kommer og bager med borgerne (afhængigt af funktionsniveau), eller at gøre brug af tiltag i lokalsamfundet, fx den lokale bowlingklub eller lign.
- Fokus på omgangstonen. Nogle borgere nævner, at der ind imellem er personale, som ikke taler ordentligt til dem. Dette bør også være et fokus- og udviklingspunkt, fx ved at borgere og medarbejdere sammen udarbejder en kommunikationspolitik eller et

---

² ”Samskabelse er en vej til at forandre, udfordre og skabe nye indsatser. Snarere end at erstatte den offentlige velfærd handler det om at forny den. Forskellige aktører har forskellige tilgange, kompetencer og organiseringer. Velfærden rykker, når vi tør udforske, hvad vi sammen kan skabe ved at kombinere vores forskellige ressourcer” <http://www.frivilligraadet.dk/samskabelse>.

kommunikationskodeks, som gælder i Socialafdelingen, men også tværsektorielt, da problematikken bl.a. også omfatter hjemmeplejen.

0.4 Borger, myndighed, udfører

Det er vanskeligt for borgerne at 'kende forskel på' kontaktperson/sagsbehandler/hjælper/vejleder, både i forhold til deres funktion og deres beføjelser. Generelt får man indtryk af, at sagsbehandleren ikke er en person, der er meget kontakt til. Det er ikke en person, man er tæt på. Det er uklart, i hvilket omfang sagsbehandlerne gennemfører motivationssamtaler med borgerne i forhold til at afklare borgernes mål og drømme for deres liv. Ud fra borgernes udtalelser får man indtryk af, at der ikke er en struktureret og koordineret sammenhæng mellem sagsbehandlerens samtaler med borgerne og det pædagogiske arbejde i praksis. Der er med andre ord tilsyneladende ingen tydelig kobling mellem borgernes drømme og mål, bestilling fra myndighed, den pædagogiske handleplan og det pædagogiske arbejde i praksis. Medarbejderne udtrykker på de to workshops ligeledes et behov for en tværfaglig og koordineret indsats mellem udfører og sagsbehandler samt en øget inddragelse af borgeren i udarbejdelsen af mål.

Type2dialog anbefaler:

- Tydeliggørelse af, hvilke opgaver og funktioner de forskellige medarbejdere har, både over for borgeren, men også i forhold til at skabe en koordineret indsats omkring borgeren. Borgerne har svært ved at kende forskel på hjælper/sagsbehandler/kontaktpersoner /ungevejleder/ledsager/etc. Det gælder både i forhold til, hvad de skal bruge dem til, og hvornår de skal bruge hhv. den ene eller den anden.
- Involvering af borgeren i udarbejdelse af egne mål i handleplan (i samarbejde med sagsbehandler, fx afholdelse af motivationssamtaler). Borgerens indsatsmål skal afspejle borgerens ønsker og drømme.
- Øget samarbejde mellem sagsbehandler, udfører og borger i forhold til opfølgning på handleplan og borgers mål.
- Mere systematik og koordinering af indsatsen til borgeren

1. Baggrund

Skive Kommune har bedt Type2dialog bistå med gennemførelsen af en borgerundersøgelse, der skal afdække: 1) I hvilket omfang borgere med handicap oplever sig inddraget i de indsatser og tilbud, der sættes i gang for at understøtte, at de kan leve et meningsfuldt liv, 2) I hvilken grad borgerne har mulighed for selvbestemmelse i deres hverdag, og 3) Hvilken betydning dannelsen af relationer har i forhold til at leve et godt liv.

Borgerundersøgelsen er en del af et udviklingsforløb, som skal sætte fokus på at styrke borgerindsatsen med henblik på at blive bedre til at understøtte arbejdet med Socialafdelingens vision, som formuleres i Skive Kommunes Socialplan 2015-2018:

”Vi vil være de bedste til at få den enkelte borger til at mestre sit liv ud fra egne behov og præmisser.”

For at lykkes med en så ambitiøs vision peger Socialplanen på, at alle ansatte i Socialafdelingen skal tage udgangspunkt i en habiliterende tilgang til borgeren – både i borgerens handleplan og i den pædagogiske indsats i hverdagen. Indsatsen skal tage afsæt i de ressourcer, den enkelte borger allerede har, og målet er at understøtte borgeren i at udvikle sig mest muligt og leve et så selvstændigt og meningsfuldt liv som muligt.

Alle målgrupper i Socialafdelingen er repræsenteret i borgerundersøgelsen. Borgere med et "højt" funktionsniveau, som har et sprog og mulighed for at kunne indgå i og få noget ud af at indgå i sociale relationer, har deltaget i fokusgruppeinterviews. Borgere, der har et "moderat" funktionsniveau, som har et begrænset sprog og/eller har svært ved at deltage i større sociale sammenhænge, er blevet interviewet enkeltvis. Borgere med "lavt" funktionsniveau, som har intet eller meget begrænset sprog, er blevet observeret på deres botilbud.

Herudover har udvalgte medarbejdere bredt repræsenteret i Socialafdelingen deltaget i to workshops, hvor de har genereret idéer til det videre arbejde med selvbestemmelse, inddragelse, relationer og mestring.

Rapporten er bygget op således:

- Kapitel 2: Spændingsfeltet mellem selvbestemmelse og omsorgspligt
- Kapitel 3: Metode og begreber (herunder en definition af de nøglebegreber, der er fokus for undersøgelsen)
- Kapitel 4: Resultater og analyse af borgerundersøgelsen
- Kapitel 5: anbefalinger og idéer til det videre arbejde

2. Spændingsfeltet mellem selvbestemmelse og omsorgspligt

Undersøgelsen bevæger sig i et praksisfelt, hvor hverdagen er fuld af etiske dilemmaer. Der er ikke én rigtig måde at udføre sit arbejde på som medarbejder og leder. Det er Serviceloven³, der er den gældende lovgivning på området. Heri understreges det, at borgeren er et voksent menneske med selvbestemmelse over eget liv. Samtidig er der i samme lovgivning også bestemmelser om omsorgspligt og magtanvendelse. På den ene side har man pligt til at yde omsorg, idet borgerne i kraft af deres udviklingshæmning ikke altid kender konsekvenserne af deres handlinger. På den anden side må der ikke anvendes magt og tvang for at udføre denne omsorgspligt⁴. Medarbejderne balancerer altså på en knivsæg i deres daglige arbejde; hvis de er for styrende i deres omsorg, kan det være magtanvendelse, ligesom "for meget" selvbestemmelse til borgerne kan blive til omsorgssvigt. Det er i dette spændingsfelt, undersøgelsens resultater også skal ses.

---

³ Medarbejderne arbejder også efter andre lovgivninger, bl.a. Sundhedsloven eller Beskæftigelsesloven, men den primære ramme for det pædagogiske arbejde er Serviceloven.

⁴ Hvis der anvendes magt, skal magtanvendelsen godkendes.

3. Metode og begreber

Formålet med de gennemførte interviews og observationer har været at undersøge, hvordan borgerne selv oplever deres liv, selvbestemmelse, inddragelse og indflydelse på de indsatser, der sættes i værk på de tilbud, de benytter, og på det hverdagsliv, de lever, samt hvilken betydning relationer og netværk har i deres liv. De "bedst" fungerende borgere har deltaget i fokusgruppeinterviews med seks til otte deltagere i hvert. Der er herudover foretaget enkeltmandsinterviews med borgere, der har et "moderat" funktionsniveau. Endelig er der foretaget observationer af borgere på to botilbud – borgere, der har et meget "lavt" funktionsniveau, flere med multiple funktionsnedsættelser.

I alt er der gennemført:

- Seks fokusgruppeinterviews – semistrukturerede – med seks til otte borgere i hvert a 75 min. varighed
- Syv enkeltmandsinterviews – semistrukturerede – a 30 min. varighed
- To observationsstudier a seks timers varighed

3.1 Fokusgruppeinterviews

Der er lavet seks fokusgruppeinterviews.

- Ét interview, hvor der deltog fem borgere, heraf tre mænd og to kvinder.
- Ved to af interviewene deltog seks borgere i hvert interview, i alt syv mænd og fem kvinder.
- Ved ét interview deltog syv borgere, heraf fire mænd og tre kvinder.
- Ved to interviews deltog otte borgere i hvert interview, elleve mænd og fem kvinder.

I alt deltog 41 borgere i alderen 18-63 år i fokusgruppeinterviewene.

Fokusgrupperne blev sammensat af Skive Kommune ud fra en antagelse om de enkelte borgeres mulighed for at indgå i en gruppe.

Der har været flere overvejelser omkring sammensætningen af fokusgrupperne. En af dem var, om der skulle dannes grupper ud fra bo-situation, fx borgere, der bor sammen i bofællesskaber § 107-tilbud og borgere, der modtager § 85 i egen bolig sammen. Her ville formålet være at kunne skabe en fælles ramme for selvbestemmelse og inddragelse, der kunne tales ud fra. Det blev dog besluttet at danne grupperne ud fra andre hensyn. Eksempelvis bestod nogle grupper af borgere, der har kendskab til hinanden, fordi det giver større tryghed til at ytre sig, mens andre grupper er sat sammen grundet "samme" funktionsniveau, uden at borgerne nødvendigvis kender hinanden. Grupperne blev også sammensat ud fra, hvad der var muligt rent logistisk.

Der har været en rigtig god dynamik ved alle fokusgruppeinterviews, og alle steder er interviewerne blevet taget godt og positivt imod. Der har været stor entusiasme blandt borgerne, og alle borgere har haft lyst til at fortælle om deres liv.

De spørgeguides, der er anvendt til interviewene, er udarbejdet af Type2dialog og godkendt af Skive Kommune.

3.2 Enkeltinterviews

Interviewene er gennemført med borgere, der af forskellige årsager ikke kan indgå i et gruppeinterview, fx på grund af begrænset sprog eller vanskeligheder ved at indgå i relationer. Fire mænd og tre kvinder i alderen 21-55 år er blevet interviewet. Borgerne er blevet interviewet i eget hjem eller på eget dag-/aktivitetstilbud.

Der var planlagt otte interviews, hvoraf syv blev gennemført, da en enkelt borger sprang fra på dagen, fordi han var i gang med en aktivitet, der ikke kunne afbrydes.

3.3. Observationer

Der er foretaget observationer på to forskellige bosteder. Der bor otte borgere på hvert tilbud. Målgruppen for observationerne var borgere, hvoraf de fleste ikke har et verbalt sprog, og som har et lavt funktionsniveau. Fokus for observationerne var, hvordan borgerne udtrykker sig, og hvordan de ansatte responderer på det. Der er lagt mærke til, i hvilket omfang borgerne bliver inddraget i de dagligdags gøremål i forhold til den enkeltes præmisser og muligheder, samt om den enkelte borger udviser tegn på "at blive mødt" ud fra den overbevisning, at eventuel tilfredshed ville komme til udtryk gennem fx kropssprog og lyde.

Observationerne blev primært foretaget i fællesrummene for at sikre borgernes integritet og privatliv. Enkelte borgere inviterede observatøren ind i egen lejlighed. En borger var skærmet, og observatøren så ikke vedkommende.

Under observationerne har der været en god dialog med medarbejderne og en enkelt pårørende, der var til stede, fordi der skulle være observationer.

3.4 Medarbejderworkshops

Der er blevet afholdt to medarbejderworkshops med 20-25 deltagere på hver. På de to workshops har udvalgte medarbejdere bredt repræsenteret fra Socialafdelingen arbejdet med relevante begreber for habilitering og herudfra genereret idéer til, hvordan medarbejderne i Skive Kommune kan understøtte borgerne i praksis i forhold til øget selvbestemmelse og indflydelse på eget liv.

Der var et stort engagement på de to workshops. Det var tydeligt, at arbejdet med Den Habiliterende Organisation endnu ikke er kommet i gang, men kendskabet til habiliteringsbegrebet var større, end det er set før i andre kommuner. Deltagerne udviste stort engagement, stor lyst til at reflektere og diskutere praksis og udtrykte, at den habiliterende arbejdsform er den rigtige vej at gå.

3.4.1 Processen

For at maksimere udbyttet af idégenereringsfasen, blev der iværksat processer, der forsøgte at bringe deltagerne "bag om den pædagogiske praksis". Metoden var opbyggelig og lod bl.a. deltagerne diskutere de fire nøglebegreber – selvbestemmelse, indflydelse/inddragelse, mestring, og relationer for at nå til en fælles begrebsafklaring og en fælles referenceramme.

Den sokratiske dialog blev anvendt som metode. I den sokratiske dialoggruppe forsøger deltagerne at blive enige om en definition af et begreb. På de to afholdte workshops diskuterede

medarbejderne begreberne selvbestemmelse og mestring af eget liv. Tiden satte rammen for, hvor mange begreber det var muligt at komme omkring. Selvbestemmelse og mestring af eget liv blev valgt ud, og deltagerne gik i dybden med dem. Definitionerne indgår i den definition af begreberne, som anvendes i denne rapport, og er også vedlagt som bilag 2.

3.4.2 Idéer

Ud fra begrebsafklaringen af selvbestemmelse og mestring af eget liv samt en kort præsentation af de øvrige to begreber, indflydelse/inddragelse og relationer, skulle deltagerne komme med idéer til, hvordan der kunne arbejdes med at understøtte de begreber i praksis. Deltagerne arbejdede i grupper og drøftede ud fra en case koblingen mellem begreberne og praksis.

De idéer, der er kommet frem, vil blive koblet sammen med borgernes udsagn og ønsker og vil indgå i de samlede anbefalinger og idéer til det videre arbejde med Den Habiliterende Organisation. En samlet oversigt over idéerne er vedlagt som bilag nr. 3

3.5 Datavaliditet

Den empiri, der ligger til baggrund for rapporten er kvalitativ, hvilket er blevet besluttet i et samarbejde mellem ledelsen i Skive Kommune og Type2dialog. Den kvalitative tilgang har de fordele, at der er fokus på, hvordan informanterne oplever eget liv, og at man ved at anvende den kvalitative metode får en nuanceret datamængde og dermed et mere nuanceret billede af, hvordan borgernes liv er. Ved at anvende en kvalitativ tilgang i stedet for en kvantitativ, tages der udgangspunkt i, at den enkelte informant er unik og subjektiv. Spørgsmålene kan undervejs målrettes til den enkelte og sikre forståelse og uddybning, og ad den vej afdækkes kompleksiteten i borgernes liv.

Kvantitative metoder bruges fx til at angive, hvor stort et antal borgere, der er af den ene eller anden overbevisning, og hvis der skal måles en udvikling over tid. Kvalitative metoder benyttes bl.a., når det er ønskeligt at undersøge forhold, der er vanskeligt målbare, og ikke som sådan til at sige noget om det egentlige antal af borgere, men i større grad til at angive borgernes kvalitative oplevelser af en given sag. Ved analyse af kvalitativ data kan det dog angives, hvor mange borgere der fortæller om de samme oplevelser, eller om der ved flere lejligheder er observeret det samme.

Netop den målgruppe, som er tilknyttet Socialafdelingen, kan have vanskeligt ved at forstå det skrevne sprog. Derfor er kvantitative metoder (fx spørgeskema) fravalgt. Vores erfaring er, at borgerne ofte vil have brug for, at en medarbejder læser op, forklarer og udfylder et spørgeskema for dem, og derved bliver validiteten problematisk. Hvis spørgeskemaet bliver for forsimplet, er det ikke muligt at fange nuancerne i borgernes oplevelse af selvbestemmelse, inddragelse, mestring og relationer.

I rapporten indgår borgercitater og forskellige udsagn, som borgerne har udtrykt. Det vil fremgå, om det er én, nogle eller flere borgere, der har givet udtryk for det. De citater, der er udvalgt, er oftest udvalgt på baggrund af, at de er repræsentative for nogle eller flere borgeres holdninger. Enkelte gange er der udvalgt et citat, som "kun" få borgere udtrykker, men som stadig er vigtigt at have fokus på.

Mere end 60 borgere har deltaget i undersøgelsens fokusgruppeinterviews, enkeltinterviews og observationer. Borgerne i interviewene er lige så forskellige som alle andre mennesker. Derfor skal det understreges, at der ikke kan generaliseres ud fra dataene, men at materialet skal ses som beskrivende cases. Alle borgerne har været meget villige til at fortælle, og der opstod god fortrolighed mellem borgere og interviewere/observatør. Interviewere og observatørs oplevelse er, at borgerne forstod spørgsmålene og gav oprigtige svar, men det kan ikke udelukkes, at nogle af borgerne har misforstået enkelte spørgsmål eller formålet med de gennemførte interviews og observationer.

3.6 Selvbestemmelse, inddragelse/indflydelse, mestring af eget liv og relationer

Skive Kommune har et særligt fokus på at arbejde habiliterende, herunder at sætte fokus på:

- Borgernes **selvbestemmelse**
- Borgernes **inddragelse og indflydelse** på deres hverdag
- Borgernes mulighed for at **mestre eget liv**
- Borgernes **relationer** til netværk og omverden

Medarbejderne har på de to afholdte workshops arbejdet med de fire ovenfor nævnte begreber og har desuden arbejdet med at definere nogle af dem. Det er disse definitioner suppleret med faglitteratur, der udgør forståelsesrammen for de fire begreber i denne sammenhæng (se bilag 1 og 2).

4. Resultater og analyse af borgerundersøgelse

I dette afsnit vil der være fokus, på de udsagn borgerne er kommet med og de indtryk der er kommet fra observationerne, og herudfra vil der være en række anbefalinger til det videre udviklingsarbejde. Fokus vil være på områder, hvor der vurderes et potentiale for videreudvikling til gavn for borgerne.

Afsnittet er delt op i de temaer (ud fra VUM⁵), der er blevet spurgt til i interviewene. Det fremgår, om udsagnene/udtrykkene er kommet frem under fokusgruppeinterviews, enkeltmandsinterviews eller observationer.

4.1 Praktiske ting

4.1.1 Bolig

Fokusgruppeinterviews. De fleste af borgerne bor enten i selvstændig bolig for sig selv eller i egen bolig i bofællesskab (lejlighed eller rækkehus). Knap ti af borgerne bor hos deres forældre, én bor på et 'overgangshjem' og én på kollegium. Alle får en eller anden form for hjælp i større eller mindre grad, det kan fx være til at komme op, huske at tage medicin, klare vasketøj og opvask eller generel hjælp til at komme igennem dagligdagen. Der gives fx udtryk for, at 'hjælpen listes

---

⁵ VUM – Voksen Udrednings Metoden er det redskab som sagsbehandlerne anvender i den systematiske og helhedsorienterede udredning af alle borgere.

ind ad bagdøren'. Flere nævner, at de får den hjælp, de har brug for. Der er stor bevidsthed om, at nogle har mere brug for hjælp end andre.

Alle får hjælp til almindelige dagligdagsting, som nævnt ovenfor, nogle får hjælp hver dag, andre tre-fire gange om ugen. Nogle gav udtryk for, at tilfredsheden med hjælpen generelt ikke er i top. Der er stor udskiftning (i hjemmeplejen), og holdningen er, at 'så skal man starte forfra hver gang' – alle papirer skal læses forfra hver gang. Det opleves ydmygende, og et par nævner, at de føler blufærdighed over ikke at kunne læse breve selv. Dette bliver yderligere udstillet med de mange forskellige hjælpere. Det opleves, at der er en meget lille fleksibilitet. Dvs. alt er skemaagt, og det er ikke muligt at vige fra skemaet. Der savnes mere styr på planlægning, især lidt længere frem i tiden, dag-til-dag planlægning dur ikke. Der aflyses for ofte. En enkelt har været 'glemt i systemet' i nogle uger – han røg helt ud af planlægningen og fik ingen hjælp. En del borgere beretter, at det er blevet værre de senere år, at tiden er knap, og det er meget presset. Den enkelte hjælper har mange borgere og skal køre langt mellem dem. Flere har oplevet, at hjælpernes første replik, når de kommer ind af døren, er 'jeg burde være et andet sted'. Borgerne fortæller at det er ubehageligt at høre på, man føler sig til besvær. Hjælperne skal hellere blive væk, hvis de har så travlt.

En sjov/god hjælper beskrives som: Én, man har det godt med. Hvor samtalen går godt. Én, der ikke er så snotforvirret. Èn, der ikke starter med at sige 'jeg har travlt'.

Enkeltinterviews. Borgerne bor alle i et botilbud og får hjælp og støtte til at ordne praktiske ting i hverdagen fra det personale der er ansat på botilbuddet. Det er forskelligt, hvor meget hjælp den enkelte har behov for. En enkelt har prøvet at bo selv, og det gik ikke. En fortæller, at det kan være anstrengende at bo lige ved siden af en tæt ven, idet de skændes meget. Denne borger vil gerne bo, så der er større afstand til vennen.

Observationer. Observationerne foregik på to bosteder. På hvert bosted blev otte borgere observeret. Hver borger har sin egen lejlighed, og der er begge steder fælles køkken-/spisefaciliteter og opholdsrum, på ét af stederne er der også et godt aktivitetsrum og et wellnessrum.

Alle de observerede borgere har brug for hjælp, og langt de fleste har brug for massiv hjælp til fx spisning (madning) samt til at blive transporteret omkring i bofællesskabet, til personlig hygiejne, at komme i seng/tages op osv. Flere af borgerne har brug for meget faste rutiner, og de kan ikke selv tage stilling til større ting som fx at komme udenfor en tur. En enkelt borger er skærmet, da hun ikke kan magte at have andre personer omkring sig.

4.1.2 Mad og indkøb

Fokusgruppeinterview. Der er stor forskel blandt borgerne i forhold til mad og indkøb. De, der bor hjemme hos forældrene, er mere eller mindre med i madlavning og indkøb. De fleste af de 'hjemmeboende' er i uddannelsesforløb. Denne gruppe unge spiser morgenmad og frokost på skolen. Der er de alle med til at lave mad på skift og også med til at gå i haven og ordne grønsager etc. De fortæller, at det er pædagogerne, der bestemmer, hvad der er på menuen. Det er der stor forståelse for, da det jo er afhængigt af, hvad der er i haven, og hvad der er tid til at forberede. Borgergruppen virker meget tilfreds med madordningen.

Flere af borgerne står selv for madlavning og indkøb, dog med lidt hjælp. Det bliver nævnt, at personalet ikke længere må købe ind på grund af tiden/ressourcer. En af borgerne bor sammen med sin kæreste/samlever. Hos købmanden bestiller de mad, som bringes ud, og de får hjælp af kontaktpersonen til at bestille mad. Flere af dem, der bor i bofællesskab, nævner, at de er med i en madordning dér, hvor de bor, dvs. fællesspisning en eller flere gange om ugen. De bestemmer ikke selv, hvad de skal spise, men er med til at beslutte det på ugentlige husmøder, og de hjælper hinanden med indkøb og med at tilberede maden. En stor del af borgerne fortæller, at de hjælper til med at dække bord eller rydde op efter maden. En enkelt borger er med i en madordning, de dage han er på job, mens andre dagligt spiser på værestedet, hvor det er muligt at ønske sin yndlingsret en gang om ugen. En anden nævner, at han nogle gange spiser på en pub eller en café. Flere af borgerne får mad udefra en eller flere gange om ugen. En del af borgerne fortæller, at fordi de får mad udefra, bliver der ikke lavet mad.

Det nævnes, at der i to af bofællesskaberne er en borger/medbeboer, som er meget urolig og ødelægger det for de andre, bl.a. i forhold til de fælles spisesituationer. Der er en vis forståelse for det, men det er alligevel et stort irritationsmoment. Et par af borgerne er blinde – de efterlyser mere hjælp til rengøring, især i køleskabet. Derudover nævnes det, at der i længere tid har været vejarbejde, som er en forhindring i forhold til at færdes frit omkring og dermed 'selv at købe ind'. Flere ser gerne, at der bliver arrangeret mere for dem. Fx kunne en invitation til at spise sammen være rart. Der mangler noget fælles i bofællesskaberne. Fx bliver det nævnt, at der tidligere var fællesspisning en gang om ugen. Der skal være nogen, der tager initiativet, ellers sker der ikke noget.

Generelt får man dog indtryk af, at borgerne er tilfredse med deres indflydelse på, hvad der skal spises, og hvor meget man hjælper til og bestemmer i forbindelse med mad eller indkøb.

Enkeltinterviews. Alle borgere oplever, at de har indflydelse på deres dagligdag, fx hvad de får at spise, og hvad der skal købes ind. Tre af borgerne fortæller, at de selv styrer indkøb, rengøring og andre praktiske ting. Fire af borgerne fortæller, at enten kommer maden udefra, eller også er det personalet, der laver madplanerne og bestiller varer. Borgerne har indflydelse, men i sidste ende er det personalet, der vurderer, hvad der skal købes.

De fleste af borgerne får hjælp af personalet til at finde ud af, hvad der er godt (sundt) at spise. En af borgerne fortæller, at vedkommende på hjemmedage aftaler med sin kontaktperson, hvor meget slik vedkommende må købe. Det skyldes, at borgeren ikke ønsker at blive for tyk. En af borgerne fortæller også, at vedkommende selv kan bestille pizza på computeren og få den leveret, hvis han har lyst til pizza.

Observationer. Længe før det var spisetid, sad et par borgere klar, og et par andre kom til ved selv at transportere sig i kørestol til køkkenet. På trods af at borgerne sad sammen omkring bordet, var der meget stille, og på begge botilbud gjaldt det, at der ingen snak var borgerne imellem. Begge botilbud får mad udefra, og hverken borgere eller pædagoger har indflydelse på, hvad de får serveret. Aftensmaden bliver varmet op af pædagogerne, inden den spises. På et af botilbuddene er køkkenet ved at blive bygget om, hvilket betyder, at de faste rutiner ikke helt kan følges. Det skaber forvirring blandt en del af borgerne.

Flertallet af borgerne skal mades, og en enkelt får sondemad. Det betyder, at borgerne bliver nødt til at spise i hold, da der ikke er nok personale til at made alle på én gang. På begge botilbud tilstræbes i videst muligt omfang, at det er den samme medarbejder, der hjælper nogle bestemte/faste borgere. Der var generelt god kontakt mellem borgere og medarbejdere i spisesituationen. Borgerne blev fx spurgt: 'Vil du have mere?', 'vil du have remoulade på?', 'vil du have mere at drikke?', 'kan du lide asier?' og lignende. Tilsyneladende kan medarbejderne tyde borgernes svar, som fx kan være at banke i bordet, lave en grimasse eller en lyd. På et af botilbuddene var der et par borgere, som udviste aggressiv adfærd. Her talte medarbejderen bestemt til borgeren: 'Hvis ikke du opfører dig ordentligt, kan jeg ikke hjælpe dig'.

På begge botilbud kan et par af borgerne selv spise. Men de skal hjælpes, maden skal stilles frem, og de får hjælp til at koncentrere sig om at spise – 'tag en mundfuld mere', 'der et par slurke tilbage i din kop' og lignende. På et af bostederne var aftensmaden tærte med noget grønt til, og en af borgerne gav udtryk for, at han ikke bryder sig om tærte. Men medarbejderne har ikke mulighed for at tilbyde andet, og borgeren spiste derfor tærten. Et par af borgerne kan selv bevæge sig lidt omkring i deres kørestole: Særligt en af dem var meget skeptisk over for observatørens tilstedeværelse og begyndte at køre ud af køkkenet, hvorfor observatøren 'forsvandt' i en del af spisesituationen.

Især på det ene botilbud er der meget hygge omkring spisesituationen. Medarbejderne taler til borgerne – spørger ind til familie, venner eller dagliglivet. Det giver en behagelig rolig situation, også selv om borgerne ikke umiddelbart kan svare, da de fleste ikke har et sprog.

På begge tilbud var der, da observatøren var tilstede, en borger, der var 'ude af huset' sammen med en ledsager. I begge situationer gemte medarbejderne mad til vedkommende efter dennes ønske.

En enkelt af borgerne på botilbuddet, har et relativt godt verbalt sprog. Han giver udtryk for, at han generelt er utilfreds: 'De taler ikke ordentligt til os', 'jeg må ikke selv tage mad i køleskabet, når jeg har lyst til det', 'jeg har min egen ost inde hos mig selv. Hvis den kommer herud, bliver den spist af de andre', 'jeg må ikke komme sent hjem' og 'jeg skal tidligt i seng'. En anden af borgerne har også et relativt godt sprog, og han er meget uenig med sin medbeboer. Han synes, han har det rigtigt godt og bliver godt behandlet. Overordnet får man det indtryk, at borgerne har det godt, og at medarbejderne er 'søde og dygtige'. Efter maden er der et par af borgerne, der går hen i fjernsynsstuen – hvor de dog sidder og sover.

På begge botilbud lægges de første borgere i seng ved 18.30-tiden og de sidste omkring kl. 21. På begge botilbud serveres der aftens Kaffe ved 19-tiden. På et af tilbuddene har en borger været til banko, og hun har vundet kager, som der deles ud af til aftenskaffen. Det skaber megen hygge og snak – det er medarbejderne, der skaber stemningen, de snakker og uddeler knus. Så snart der kun er borgere i fælleslokalerne, er der tavshed.

Observatøren bemærkede desuden, at begge botilbud er arealmæssigt store. Det betyder, at når der typisk er to medarbejdere på aftenlagt, og der skal være to til at lægge mange af borgerne i

seng, så er resten af huset ikke overvåget, og det er ikke muligt at se eller høre, hvad der foregår i den anden ende af huset.

4.2 Socialt liv og kommunikation

4.2.1 Netværk og relationer

Fokusgruppeinterviews. Alle borgere giver udtryk for, at de har venner. En del nævner, at de har venner tilbage fra deres tid på efterskole, højskole eller blindeskole, og en enkelt har venner spredt ud over en stor del af landet. Der er mange venskaber på kryds og tværs – både i de enkelte fokusgrupper og på tværs af fokusgrupperne. Det nævnes, at 'generelt er vi alle gode venner', 'det ikke er svært at finde venner', 'vi har de venner, vi gerne vil have', og 'det skal kommunen ikke hjælpe med, det finder vi selv'.

Der er relativt få, der selv bare lige tager på besøg. Flertallet har brug for hjælp hertil. Flere har fået hjælp fra en pædagog, når de gerne ville på besøg – men også, hvis der opstår andre problemer, som fx at man bliver uvenner. En enkelt udtrykker, at hun ikke ved, hvordan man kommer på besøg. Så det synes ikke at være ofte, de er hjemme hos venner på besøg, men de ses fx på dagcentret/værestedet. Man får indtryk af, at venner er de personer, man møder på dagcentret/værestedet, og/eller dem, man bor sammen med. Der synes ikke at være mange venner uden for dette netværk. En enkelt af borgerne fortæller, at han bor ved siden af en 84-årig kvinde, som han er tryk ved og taler meget med. Nogle bor sammen med en kæreste, og der er flere, der har en kæreste. En enkelt har en kæreste, der bor 'langt væk', og som hun har mødt på højskole. Familien nævnes også som betydningsfuld og benævnes også af nogle som venner. Familien hjælper borgerne, særligt i forhold til økonomi og oprydning. De føler ikke, at familien 'blander sig' unødvendigt i deres liv.

Der er ikke nogen, der nævner, at de drøfter venskaber med kommunen. En enkelt siger dog, at 'de kan godt komme med ideer, og det er fint nok'.

I to tilfælde omtales en urolig borger i bofællesskabet, og der bruges meget tid på denne person. Vedkommende er den der får først hjælp, og i meget lang tid. Det betyder, at der er andre, der ikke får den hjælp, de har behov for, og som må vente længe på at få hjælp til personlige ting som fx at tisse. Borgerne udtrykker, at de urolige borgere fylder meget, og at de får lov at 'ødelægge' det for de andre. De oplever, at det er svært at få skabt fællesskab, når der er så urolige borgere, der forstyrrer hele tiden.

Enkeltinterviews. Borgerne udtrykker generelt tilfredshed med de relationer, de har i deres hverdag til venner og familie. Nogle af borgerne fortæller, at det indimellem kan være svært med venner og kærester, fx kan der nemt opstå konflikter, og der har borgerne brug for hjælp fra personalet til at få løst dem. En borger fortæller også, at vedkommende bruger kontaktpersonen til at hjælpe med at sætte grænser i forhold til en kæreste. En anden fortæller, at kontaktpersonen har foreslået, at borgeren skriver sine tanker ned, og det hjælper borgeren til at kunne sige bedre fra. Et par af borgerne udtrykker også, at de ikke har brug for mange venner, men at få tætte venner er bedre. Flere besøger deres familier, eller familierne besøger dem. En af borgerne har som mål at være sammen med sin kæreste, og det skal hun ikke have nogen hjælp til. En af borgerne fortæller, at det kunne være rart med nogle flere at tale med i hverdagen. Generelt er de

venskaber, der skabes, inden for området: Det vil sige, at det er borgere med lignende handicap, der udvikler venskaber.

Observationer. Personalet fortalte, at de fleste kun får begrænset besøg af familie eller venner. Mange af borgerne har en ledsager via ledsagerordningen. Og de to borgere, som 'var ude af huset', gav udtryk for, at de var rigtig glade for deres ledsagere.

Der var en enkelt pårørende til stede på et af botilbuddene. Hun var meget glad for stedet og talte utroligt rosende om personalet. Hun udtalte: 'Hvad kan I observere? Nu er jeg kommet her næsten dagligt i over 40 år, og jeg er ikke sikker på, min søn kan kende mig, eller om han forstår, hvad der foregår omkring ham! Der er ingen tvivl om, at medarbejderne er dygtige og kærlige over for borgerne, men de har ikke nok tid, og det bliver værre og værre. Der er skåret så meget, at de næsten ikke kan gennemføre deres arbejde'.

4.2.2 Rejser og ture

Fokusgruppeinterviews. Der er ingen tvivl om, at alle i meget høj grad nyder at rejse, og de vil meget gerne rejse mere, end det er muligt. For de, der ikke kan selv, og som har familie, der kan og har overskud, er familien meget vigtige rejsepartnere på rejser og ture. Det gælder både rejser til udlandet, fx Paris, og indenlands, som fx sommerhusophold. Borgerne fortalte blandt andet: 'Min kæreste og jeg skal til Caribien i 14 dage om 2 år, 'cruise', 'Disney World', 'vi skal fejre svigermors 50 års fødselsdag' og 'vi er på ferie med min kærestes søster og hendes mand næsten hvert år, hvis de altså har tid'. En del af borgerne arrangerer selv ferier og ture. En enkelt fortæller, at han selv arrangerer udenlandsture med kammerater, som han har haft kontakt med i mange år.

En stor del har deltaget i ture og udflugter sammen med fællesskabet/venner, fx til Slettestrand eller Korsør. Nogle har også haft længere ferieture med venner, og en enkelt fortæller, at hun tager på ferie med kæresten på fx Slettestrand, som har faciliteter til handicappede.

Gruppen er meget bevidst om, at der er nedskæringer, og at kommunen skal spare, så der er færre ressourcer end tidligere til at få en hjælper med på ture. Andre giver udtryk for, at der er alt for meget udskiftning til, at man kan bruge hjælperne på ture. Der er en rimelig fleksibel ledsagerordning på 90 timer halvårligt. Nogle mener, at det er tilstrækkeligt, også i forhold til ferie og ture, mens andre er uenige i, at det er nok. I det hele taget er det svært at få hjælpere med på ferie. En enkelt gider ikke tage på ture/ferie alene, så han kører i stedet en tur i sin bil. Flere af udtalelserne giver indtryk af, at borgerne ikke er tilfredse med mulighederne for rejser og ture.

Enkeltinterviews. Borgerne udtrykker generelt, at de gerne vil på ture og gerne vil rejse mere, end de gør. Faktisk er der flere, der giver udtryk for, at det er meget vigtigt for dem og for deres livskvalitet. Flere fortæller, at der ikke er personaleressourcer nok til at rejse med dem, og de kan ikke selv. De er på ture i Skive og omegn og evt. i sommerhus. Flere af borgerne har ønsket om at komme til udlandet, men det er ikke muligt pga. manglende ledsagere. Flere peger på, at det er for dyrt at rejse.

Observationer. Der er ture med borgerne, men kun i begrænset omfang, og på et af tilbuddene gav en borger udtryk for, at han hellere ville blive hjemme: 'Det er ikke til at overskue at skulle være så længe væk'.

4.2.3 Kontaktperson

Fokusgruppeinterviews. Alle borgerne har en kontaktperson, men der er forskel på, hvor glad for og tilfreds/utilfreds, de er med deres kontaktpersoner. Kontaktpersonen kan samtidig være lærer, ungevejleder og/eller hjælper. Adspurgt nævner alle borgerne, at de ikke selv kan bestemme eller har indflydelse på, hvem der er deres kontaktperson. Flertallet giver udtryk for, at det kunne være rart at være med til at vælge kontaktperson: 'Man kan bedre med nogle end med andre'. Mange har oplevet, at der skiftes kontaktperson, hvilket en del er utilfredse med. En enkelt fortæller, at hun har to mandlige hjælpere, der hedder det samme, og at hun ikke kan kende forskel på dem. Tidligere havde hun også en kvindelig hjælper. Det ville hun meget gerne have igen, bl.a. fordi hun har været voldtaget, og hun føler sig derfor ikke særlig tryk ved mænd.

Der synes at være en vis sammenblanding af, hvem der er hjælper, og hvem der er kontaktperson, måske fordi det for nogle er en og samme person.

En fortæller, at han har mødt sin kontaktperson, og de har talt om mål i livet. Borgeren skal blive bedre til at rydde op, komme ud af huset og møde venner. Vedkommende har en ledsageordning (15 timer pr. måned). Det er pædagoger og forældre, der har lavet målene. Borgerens helt eget mål er at kunne bo helt for sig selv. Flere af borgerne nævner, at kontaktpersonen lytter til dem, og er der til at støtte og hjælpe, når der er brug for det. En borger nævner, at hvis der er problemer, som kontaktpersonen ikke har mulighed for at løse eller ikke vil løse, er der en leder, der altid vil hjælpe. Det er mange af de øvrige borgere enige i, og de giver udtryk for, at der er forskel på kontaktpersoner – nogle er mere populære end andre. Men der er altid en, man kan gå til..

En af borgerne har lavet mål sammen med sin hjemmevejleder om at styre økonomien. En anden nævner, at hans mål er, at personalet skal tale ordentligt til borgerne. Der er flere, der nikker genkendende til det, og som har oplevet, at de ikke bliver talt ordentligt til – især af en bestemt medarbejder. I enkelte fokusgruppeinterviews var der borgere der mente, at der ikke bliver talt ordentligt til borgerne, at der ikke bliver lyttet til dem, og at de medarbejdere, borgerne møder, ikke er dygtige nok. Desuden nævnte et par borgere, at medarbejderne er for pressede, de har ikke tid – og "man" føler sig bare som 'et nummer i rækken'.

Enkeltinterviews. Borgerne udtrykker generelt tilfredshed med deres kontaktperson(er). En fortæller, at vedkommende selv sagde, hvilken person der skulle være kontaktperson for vedkommende, og at det ønske blev efterkommet. De andre borgere har ikke selv valgt kontaktperson. En fortæller, at vedkommende slet ikke kan undvære sin kontaktperson. En anden borger fortæller, at den hjemmevejleder, som vedkommende får hjælp af, støtter i forhold til at sætte grænser, og hvis borgeren ikke oplever, at det er "god nok hjælp", kan borgeren gå til en anden hjemmevejleder i stedet. En borger fortæller også, at vedkommende har to kontaktpersoner, men det er en tredje person, som er borgerens fortrolige. En enkelt vil gerne have en mandlig hjemmevejleder at tale med, men ved godt, at der ikke er mange mænd ansat.

Generelt er indtrykket, at borgerne selv finder ud af, hvem de kan bruge som fortrolige, og at der er tilfredshed med det personale, der er. Dog får man også det indtryk, at borgerne er

”taknemmelige” for det personale, der er, og at de ikke stiller mange kritiske spørgsmål til den hjælp, de får – altså om den kunne være anderledes.

Observationer. Beboerne kunne ikke give udtryk for deres forhold til deres kontaktperson.

4.3 Deltagelse i samfundslivet

4.3.1 Arbejde og aktivitetstilbud

Fokusgruppeinterviews. Alle borgerne har en eller anden form for beskæftigelse – en enkelt er dog gået på pension. Nogle arbejder på fuld tid, andre på deltid, og for de fleste er det kombineret med social læring – fx ’at forberede sig på dagliglivet’ eller ’at arbejde med at være mere social’. Arbejdets karakter er mangeartet, fx ’politiker’, foredragsholder, forfatter, frivillig, aktiv i bestyrelser og lignende. Mange har et arbejde enten på Skovly, Magneten eller Idavang, fx i gartneriet eller i værkstedet. På tidspunktet hvor interviewene foregik, blev der produceret forskellige ting til julemarkedet, så alle havde travlt. En enkelt giver udtryk for, at det kan være kedeligt at være i beskæftigelsestilbuddet, fordi der ikke er noget at lave. Men flertallet er glade for deres arbejde. Enkelte arbejder på almindelige arbejdspladser som fx chauffør.

De unge borgere er i uddannelsestilbud og går på STU, som starter hver dag kl. 8. De modtager obligatorisk og valgfri undervisning, og man skal på skift deltage i diverse daglige gøremål som fx køkkenhave og madlavning. Efter skole kan man gå på stedets café, hvor der er forskellige aktiviteter, men mange er også aktive med andre fritidsinteresser, som fx ridning eller håndbold. Hver fredag er der morgenmøde, hvor der snakkes om, hvad der er sket, og hvad der skal ske. Alle har en UU-vejleder, som hjælper i forskellig henseende, fx med at rådgive og vejlede om, hvilken linje man kan følge på skolen, eller praktik og det at finde en praktikplads. De fleste synes, de er vurderet rigtigt, og at skolen tager sig godt af dem og forstår dem og deres problemer. Fx nævnte én, at han syntes, skolen var alt for let i starten – at niveauet var for lavt. Men han og hans forældre talte med skolen om det, og det blev rettet, så niveauet nu passer ham bedre.

Det fremstår tydeligt, at det er vigtigt for alle, at de kan fortælle, at de har et arbejde/er på STU. Det synes at være med til at skabe en vigtig del af den enkeltes identitet.

Enkeltinterviews. De fleste borgere har et aktivitetstilbud. En af borgerne fortæller, om et aktivitetstilbuddene at man her”er skolet til at se borgerne med begge øjne’.

En borger i et andet beskæftigelsestilbud oplever, at der bliver lavet mange kreative ting der, en anden har ikke et tilbud og vil ikke på Skovly, fordi ’her pakker de poser og skruer’, og det er ikke interessant.

En af borgerne er meget glad for naturen og arbejder på et gartneri. En er lydtekniker og har fået job via jobkonsulenten, men vil hellere arbejde med teknisk design.

Observationer. Enkelte ’tog på arbejde’ i et af kommunens beskæftigelsestilbud.

4.3.2 Økonomi

Fokusgruppeinterviews. Der er ingen, der helt selv styrer deres økonomi. De fleste (alle) snakker med en medarbejder, mor/far, svigermor eller anden familie om deres budget, fx om, hvor mange

penge man har, hvad de må bruges til, hvor meget der må bruges, og for nogles vedkommende bliver budgettet styret af fx et familiemedlem. Det bliver nævnt, at 'jeg får hjælp, men jeg bestemmer selv'. Der er ingen af borgerne, der giver udtryk for, at de ønsker det anderledes. De virker 'tilfredse' med at få hjælp til økonomien. Der er ingen, der giver udtryk for, at der er noget, de gerne vil købe, som de ikke får lov til. Borgerne er glade for den hjælp, de får, og føler også, de får den rigtige hjælp og tilstrækkelig hjælp.

En enkelt har som mål at klare økonomien selv. Pt. får borgeren hver uge udbetalt nogle penge, som han selv styrer. En enkelt nævner, at hun 'har valgt, at hendes mor skal styre hendes økonomi i stedet for én fra det offentlige'.

Enkeltinterviews. Borgerne får støtte fra personalet til at styre økonomien, men bestemmer selv, hvad pengene skal bruges til. En enkelt borger bruger selv netbank og har selv styr på økonomien. En borger får hjælp fra sine forældre til at holde styr på økonomien.

Observationer. Det var ikke muligt at observere noget om dette emne.

4.4 Samarbejde med sagsbehandler

4.4.1 Myndighed

Fokusgruppeinterviews. For de flestes vedkommende er der ikke meget kontakt til sagsbehandleren⁶. De fleste siger, at de har en sagsbehandler. Sagsbehandlerne sidder i de forskellige hjemkommuner. Nogle møder deres sagsbehandler hvert år, andre hvert andet år. Der er kun få, der har meget kontakt til sagsbehandleren. En enkelt får hjælp til at ringe til sagsbehandleren. Nogle har aldrig mødt deres sagsbehandler, mens andre har haft mange forskellige sagsbehandlere på relativt kort tid (fx ti forskellige på få år). Nogle kender slet ikke deres sagsbehandler. En af borgerne spørger: 'Hvad er en sagsbehandler?'. En af de andre borgere forklarer, at det er 'en, der kommer fra Herning, og som også taler med hjemmevejlederen'. Borgerne har altså forskellige opfattelser af, hvad en sagsbehandler er, og hvilken funktion sagsbehandleren har. Flere oplever, at det ikke er let at få fat på sagsbehandleren, eller at de ikke ved, hvordan man får fat på sagsbehandleren, samt at der kan forekomme flytninger af planlagte møder, som er frustrerende. En af borgerne fortæller, at de sidste tre gange han har været indkaldt til statusmøde, er sagsbehandleren ikke dukket op. Nu har de på aktivitets- og uddannelses tilbuddet lavet plan/statusoplæg og sendt det ind til kommunen. Der er enighed om, at kommunen bør have fokus på fleksible rammer og forskellige tilbud, der passer til alle målgrupper af borgere.

Nogle af de borgere, der har haft en snak med en sagsbehandler, har talt om 'drømme', og hvad der er realistisk i forhold til deres drømme. De fleste taler dog ikke om 'drømme' med deres sagsbehandler, men 'de spørger da, hvordan det går, og hvordan man har det!'. Der bliver udarbejdet handleplaner sammen med sagsbehandleren, men de spiller ikke den store rolle i

---

⁶ Begrebet sagsbehandler er anvendt under interviewene, da det skal dække over en betegnelse for myndighed i flere kommuner. Under interviewene er begrebet blevet drøftet i forhold til betydningen, således at man har forsøgt at skabe en fælles forståelse omkring det.

hverdagen. Der skal dog informeres, hvis der sker ændringer i forhold til handleplanen. Det virker ikke, som om borgerne lægger særlig stor vægt på hverken sagsbehandleren eller hvad vedkommende 'står for' og er med til. Dog fortæller en enkelt, at sagsbehandleren er ved at undersøge, om det er muligt at være fast på en 'ekstern' arbejdsplads i stedet for et par dage om ugen. Men ikke alle kan huske, hvad de har snakket med sagsbehandleren om. Flere nævner at de har gode forældre, som de snakker godt med.

Der er en del sammenblanding af, hvornår der tales om sagsbehandler, hjemmevejleder, kontaktperson, hjælper etc. Det giver indtryk af, at en del af borgerne kender navnene/begreberne på disse personer, men at de ikke er helt fortrolige med, hvem de skal bruge til hvad.

Enkeltinterviews. Flere af borgerne ved godt, at de har en sagsbehandler, men kender ikke vedkommende og ser ikke vedkommende. Et par af borgerne har været til møder med deres sagsbehandler og har drøftet handleplan og mål. Enkelte ved, at de har en handleplan, men kender ikke målene i den.

Som i fokusgruppeinterviewene er indtrykket også i enkeltinterviewene, at borgerne ikke har meget kontakt til sagsbehandleren, og at de ikke er med til at udarbejde de mål, der er i handleplanen. Flere af borgerne har mål og drømme om, hvad de gerne vil i livet. Men det er mål og drømme, som sagsbehandleren ikke nødvendigvis kender til, og som ikke er en del af en handleplan og dermed en bestilling til udfører. Det er ikke mål, som er skrevet ned og gjort til SMARTE mål, som alle medarbejdere omkring borgeren støtter borgeren i at arbejde hen imod.

Observationer. Det var ikke muligt at observere noget om dette emne.

4.5 Sundhed, egenomsorg og mobilitet

4.5.1 Motion og sundhed

Fokusgruppeinterviews. En del nævner, at det er vigtigt for dem at motionere jævnligt, fx i Loop (det lokale fitnesscenter). En del tager del i idrætsforeninger og går fx til håndbold, skydning eller ridning. Flere taler om, at de er meget aktive i fritiden med idræt, skak og lignende. Det nævnes, at det gerne ses, at der bliver arrangeret mere for dem, fx i form af en invitation til at deltage i sport/motion eller anden hygge.

Enkeltinterviews. En af borgerne har et stort træningsbehov og vil gerne bruge mere tid på at træne, end det er muligt at få støtte til. Flere af borgerne dyrker idræt, fx zumba, ridning og bowling. Et par borgere spiller også Wii. Et par af borgerne har svært ved at komme op om morgenen og i gang med dagen og har behov for støtte til det. Nogle borgere udtrykker, at de forsøger at spise sundt. En borger fortæller, at han ikke spiser salat, fordi hans ven ikke gør det. En fortæller, at vedkommende er meget glad for slik.

Observationer. Det var ikke muligt at observere noget om dette emne.

4.6 Hvad er vigtigt for at have et godt liv?

Fokusgruppeinterviews. Det er svært for de fleste at udtrykke, hvad et godt liv er for dem. Det gennemgående, der nævnes, er at have gode venner og komme ud til nogle andre – at være sammen med andre. En enkelt nævner, at hun 'allerede har et godt liv'. Flere giver udtryk for, at kærester i høj grad betyder noget for et godt liv. Generelt virker det til, at borgerne har god og fortrolig kontakt til en eller flere vigtige personer i deres liv.

Nedenfor er gengivet udsagn, hvor borgerne udtrykker, hvad der er vigtigt for at have et godt liv.

- 'Det vigtige i livet – den store drøm – er overskud til at komme igennem hverdagen'
- 'Det er vigtigt og en drøm at have et sted at bo, at have et arbejde at stå op til, at have fritid, så man kan hygge sig med vennerne, i det hele taget overskud til at komme ud og opleve ting, hvis man har råd til det'
- 'Samvær med andre – venner og familie, menneskelig kontakt'
- 'At være sund og rask'
- 'Der må godt ske noget spontant, men jeg skal være forberedt'
- 'En hverdag, der fungerer, og at det sociale netværk kører, som det skal – lige fra venner til regelmæssige aktiviteter som fx sport/idræt'
- 'Man skal selv være obs. på at holde sig i gang – finde en balance'
- 'Man skal kunne tage vare på sig selv, inden man kan tage vare på andre'
- 'Det er vigtigt at rejse for at have et godt liv!'
- 'Ture og udflugter og meget gerne længere ture, også til udlandet'
- 'Hvis ikke længere ture er muligt, så bare kortere ture'
- 'Jeg vil gerne på flere ture – vi er fanget i Frugthaven – gerne endagsture, der skal ske noget!'
- 'Vigtigt at komme ud og lære noget og møde andre mennesker'

Enkeltinterviews.

- Et par af borgerne udtrykker, at et godt liv er et så selvstændigt liv som muligt: 'At kunne gå sine egne veje og stå fast på det, der er vigtigt for mig'
- Et par borgere peger på, at et godt liv er samværet med venner og familie
- Et par borgere fortæller, at et godt liv er, når der ikke er konflikter med dem, man er tæt på

- En fortæller, at vedkommende har det bedst med familien og ikke altid har lyst til at være på bostedet
- En anden af borgerne fortæller, at det at kunne bestemme selv giver et godt liv. Han fortæller, at man ikke må få snaps til julefrokosten, og hvis man vil have snaps, må man gå ind til sig selv og drikke den

Observationer. Det var ikke muligt at observere noget om dette emne.

4.7 Opsamling på borgerundersøgelse

Opsamlingen har fokus på de fire begreber der er blevet defineret indledningsvis, og tager afsæt i hvad borgerne oplever som væsentligt. Udsagnene er fra både fokusgruppeinterviews og enkeltinterviews. Udsagnene beretter om de oplevelser borgerne har i kontakten med Skive Kommune og indikerer hvor det er, der kan gøres yderligere for at forbedre indsatsen. Generelt er der stor tilfredshed og flere borgere udtrykker stor tilfredshed, bl.a. med deres kontaktperson og med deres aktivitets- og beskæftigelsestilbud.

4.7.1 Relationer

Relationer er vigtige for borgerne i forhold til at leve et godt liv. For nogle fylder relationen til personalet en del, da de har et stort hjælpebehov, for andre er det venner, kærester og familie, der fremhæves som mest de betydningsfulde, og som dem, der hjælper én. Generelt giver alle udtryk for, at de har et godt netværk – et netværk, som oftest består af ansat personale eller venner/kærester, der også har et handicap. Flere nævner også familien/forældre som en vigtig relation.

Interview-udsagn

- 'Kærester betyder i høj grad noget. Det skal vi selv finde ud af, og det er OK. Det vil vi helst selv. Det bruger vi vennerne til'
- 'Hvis vi har problemer, går vi typisk til XX. Hvis kontaktpersonen ikke 'hører efter', går vi til XX. Vi bliver lyttet til, og der bliver gjort noget for at opfylde vores ønsker'
- 'Pædagogerne er der, når der er brug for det'
- 'Vi har alle har en sagsbehandler, men ser dem sjældent – kun, hvis der er brug for det'
- 'Jeg har gode snakke med mine forældre om 'livet' – føler jeg bliver hørt'
- 'Det er vigtigt for mig at have menneskelig kontakt hver dag – familie, venner, omgangskreds'

4.7.2 Mestring af eget liv

Flere af borgerne giver udtryk for, at de meget gerne vil klare sig selv så meget som muligt og ikke være afhængige af professionel hjælp. Flere fortæller, at deres mål er at kunne så meget som muligt og leve et så selvstændigt liv som muligt. Det er vigtigt for de flestes selvforståelse, at de har et arbejde at stå op til hver morgen. Nogle af borgerne peger også på, at de gerne vil bo mere selvstændigt, og at det er deres drøm.

Interview-udsagn

- 'Hvis der mangler noget, går vi selv ud og køber ind'
- 'Jeg arrangerer selv ture. Skal til Tyskland næste sommer med venner fra en klub – betaler selv, men det er dyrt'
- 'Jeg handler efter et budget, lige hvad jeg vil, fx på nettet for 500 kr.'
- 'Vi er glade for den hjælp, vi får - vi får den rigtige hjælp, pengene slår til, vi får også meget hjælp fra Idavang'
- 'Jeg styrer alt selv. Der er fællesspisning på bostedet, vi får leveret mad udefra'
- 'Jeg laver selv mad en gang om ugen nogle gange mere. Jeg spiser nogle gange på café eller pub. Jeg arbejder meget på at udvide mit sociale netværk og min vennekreds. Denne uge så jeg Chris Minh Doky og Savage Rose'
- 'Mig og min bofælle tager på tur med hendes søster hvert år bare et par dage. Vi har flere gange været af sted uden personale'
- 'Der er en økonomisk sagsbehandler, der styrer min økonomi, det kan jeg ikke selv'

4.7.3 Selvbestemmelse

Indtrykket fra interviews og observationer er, at mange af borgerne er godt tilfredse med deres liv. Samtidig giver interviewene/observationerne også det indtryk, at borgerne ikke kender til andre måder at leve på; de ved ikke, at ting kan være anderledes. De er meget tillidsfulde, og de stoler på de ansatte og får også hurtigt tillid til interviewerne. Enkelte udtrykker, at de ikke bestemmer nok selv, fx hvilken mad de spiser.

Interview-udsagn

- 'Jeg bliver spurgt, om jeg har lyst til gymnastik. Så hører vi musik, laver bevægelse og snakker om drømme'
- 'Jeg hæver selv penge'
- 'Vi får ikke altid vores vilje – vi skal gøre det, pædagogerne siger'
- 'Jeg vælger, hvad jeg vil have, og jeg er med til at lave mad. Jeg sparer op til lejrskole eller ny el-cykel og lignende. Jeg bestemmer selv, men får råd fra personalet'
- 'Man ikke må få snaps til julefrokosten, og hvis man vil have snaps, må man gå ind til sig selv og drikke den'

4.7.4 Indflydelse

Borgerne oplever, at de bliver inddraget og har indflydelse på deres nære hverdag. Dog er der også eksempler på, at der er regler eller politikker, som ikke altid giver mening for borgerne og som begrænser deres indflydelse. Nogle steder er det bestemt for borgerne, hvilken mad de skal spise.

Flere af borgerne bliver undervejs optaget af muligheden for selv at kunne vælge kontaktperson og vil gerne have denne mulighed.

En enkelt borger giver udtryk for, at det arbejde, vedkommende har/den aktivitet, vedkommende laver, er kedelig og gerne måtte være en anden. Dette kunne også give anledning til at se på den indflydelse, borgeren har på valg af arbejde/aktivitetstilbud.

Der bliver givet udtryk for, at der er nogle udfordringer i at skabe overblik over og få koordineret indsatsen til borgerne: Der mangler en struktureret kobling mellem sagsbehandler, handleplan og mål, kontaktperson og borger. Hvordan bliver handleplanen til? Hvordan involveres borgeren i udarbejdelsen af mål? Hvordan bliver handleplanen til en pædagogisk plan? Hvordan sikres en sammenhængende og koordineret indsats, som understøtter borgeren i at nå sine mål og drømme?

Interview-udsagn

- 'Vi bestemmer ikke helt selv, hvad vi skal spise. Får mad udefra. Vi hjælpes med at bestemme, hvad vi skal spise. Det bestemmes om tirsdagen ved husmøde'
- 'Jeg har selv bestemt, hvad jeg arbejder med. Jeg er meget glad for mit arbejde'
- 'Vi har ikke indflydelse på, hvem der er vores kontaktperson, og der er alt for meget udskiftning til, man kan bruge dem på den måde (til at tage med på ferier og ture)'
- 'Det kunne være rart at være med til at vælge kontaktperson. Man kan bedre med nogle end med andre'
- 'De siger ofte 'jeg hører, hvad du siger'. Brug det i en børnehave – de hører ikke efter'

5. anbefalinger og idéer i forhold til det videre arbejde

Ud fra borgernes udsagn, udtryk og ønsker samt medarbejdernes idéer til det habiliterende arbejde fremsættes i det følgende en række anbefalinger og idéer til det videre arbejde med at udvikle Den Habiliterende Organisation. På baggrund af undersøgelsens resultater er der områder, som bør have særligt fokus, både i det videre udviklings- og kompetenceforløb og i forhold til andre tiltag, som organisationen iværksætter herudover. Nogle af anbefalingerne har et mere organisatorisk fokus, som omhandler prioriteringer, ressourcer m.m., der har betydning for og påvirker arbejdsgangene og praksis på området generelt.

Anbefalingerne skal ses i lyset af, at det faglige niveau i Skive Kommune allerede er højt og den faglige praksis er reflekteret og relevant. Anbefalingerne er idéer til, hvordan den gode praksis kan videreudvikles og tage endnu mere udgangspunkt i borgernes ønsker og behov.

Anbefalinger og idéer er grupperet under de fire borgerrettede temaer/begreber, som er gennemgående i hele rapporten: Selvbestemmelse, inddragelse/indflydelse, mestring af eget liv og relationer. Det er de fire temaer, som Skive Kommune har et særligt fokus på og ønsker nærmere undersøgt. Selvbestemmelse og inddragelse/indflydelse er i anbefalingerne skrevet sammen, da der er sammenfald i nogle af anbefalingerne.

Herudover er der et tema omhandlende samarbejde mellem udfører og myndighed. Det har gennem undersøgelsen vist sig at være meget relevant og bør have et selvstændigt fokus.

5.1 Selvbestemmelse og inddragelse/indflydelse

Flere af borgerne kan kun forholde sig til det, de ser og hører i hverdagen, altså det, de har konkret kendskab til. For flere af borgerne er det vanskeligt at reflektere over, hvordan livet kunne være anderledes. Den viden, borgerne får i hverdagen, er oftest fra medarbejderne, som "oversætter" det, der sker i samfundet, for borgerne.

Dette bør give anledning til opmærksomhed omkring, at Skive Kommune skal arbejde med, hvordan der videregives viden til borgerne, hvordan borgerne understøttes i at blive mere bevidste om fx deres selvbestemmelsesret og får et større kendskab til de rettigheder, de har som borgere. Derudover peger flere borgere på, at de gerne vil have mere indflydelse på de aktiviteter, de kan deltage i, både i aktivitetstilbuddene og på botilbuddene, samt på den kost, der er på botilbuddene.

Flere borgere blev undervejs i interviewene også optaget af muligheden for selv at vælge kontaktperson.

Type2dialog anbefaler:

- Nedsættelse af borger-/brugerudvalg på aktivitetstilbuddene, hvor borgerne har indflydelse på de tiltag og aktiviteter, der iværksættes.
- Mulighed for, at borgerne kan vælge aktivitetstilbud – herunder hvilken aktivitet borgeren skal tilknyttes på selve aktivitetstilbuddet.
- Mulighed for selv at vælge kontaktperson.
- Højere prioritering af ferier/ture.
- Arbejde med at informere/oplyse borgerne om deres mulighed for selvbestemmelse og inddragelse, fx ved afholdelse af temadage og kurser for borgerne sammen med medarbejderne.
- Fokus på, hvilke politikker og regler der skal være i et botilbud, og hvorfor de skal være der. Det stiller høje krav til medarbejdernes refleksion over egen og andres praksis. En mulighed er at arbejde med beboerråd på botilbuddene samt praksisrefleksionsøvelser for medarbejderne inspireret af Action Learning.
- Der bør være fokus på, hvordan tilbuddene er indrettet, da det også har en betydning for, hvordan borgerne kan bruge deres selvbestemmelse og indflydelse (observationer).
- Der vurderes at aftenvagten er "sårbar" på de bosteder der er foretaget observationer, i forhold til at sikre borgerens selvbestemmelse for sengetider. Der vurderes også at der er brug for at overveje hvorvidt de nødvendige og teknologiske rigtige hjælpemidler er til rådighed, for at understøtte borgerens selvbestemmelse og indflydelse på fx sengetider
- Etablering af et forum, hvor borgerne kan udtrykke deres ønsker og drømme – det kræver nærvær og tid fra personalet samt forskellige redskaber til kommunikation. Det kan være praksisøvelse i fx den motiverende samtale.
- Større selvbestemmelse i forhold til den mad, der laves/spises på botilbuddene. Både medarbejdere og borgere udtrykker, at det bliver bestemt for borgerne, hvilken mad de spiser. Borgerne kunne have glæde af i højere grad at deltage i indkøb og madlavning.

5.2 Mestring af eget liv

Ved interviewene giver borgerne generelt udtryk for, at det gode liv indebærer selvstændigt at kunne mestre så mange ting som muligt i dagligdagen. De indsats, der iværksættes, bør hele tiden have fokus på, hvordan dette kan understøttes i forhold til den enkelte borger.

Type2dialog anbefaler:

- Højere prioritering af regelmæssig og vedvarende fysisk genoptræning og evt. træning i sprogfunktioner til senhjerneskadede med henblik på større mestringsevne, selvhjulpenhed og livskvalitet.
- Brug af alternative kommunikationsformer, fx Talking Mats eller kommunikationspas, således man understøtter, at borgerne kan udtrykke deres ønsker og behov uanset funktionsniveau.
- Brug af velfærdsteknologi til at fremme selvstændighed, fx programmer, der skaber struktur og overblik, og som borgeren selv kan følge (fx PlaNet, eller MobilizeMe).
- Fokus på langt tidligere at klæde familier til unge mennesker med et handicap på til at understøtte den unge til at kunne klare sig selv, hvis det er det, den unge ønsker. Det vil potentielt kunne forkorte opholdet på et botilbud og minimere "overgangsperioden" fra barndomshjem til eget hjem.
- Fokus på sundhed som væsentligt for at kunne mestre eget liv. Det kræver en fælles forståelse for sundhed hos medarbejderne samt en udvikling af pædagogiske redskaber til at tale om sundhed med borgerne. En overvejelse er også at se på de muligheder, der kan være i at ansætte sundhedsfagligt personale.
- Arbejde med den enkelte borgers livshistorie for at øge bevidstheden om borgerens fortid, nutid og fremtid – hos borgeren selv, men også for at synliggøre livshistorien for medarbejderne, som derved bedst muligt kan understøtte borgeren i at leve det gode liv og mestre eget liv.

5.3 Relationer

I forhold til at arbejde habiliterende kan det være interessant at overveje, hvordan netværket kan inddrages mere for at understøtte borgerne i at nå deres mål. Flere borgere peger på, at relationer er afgørende for at leve et godt liv. Skive Kommune har ligeledes et eksplicit fokus på relationer og netværk i Socialplanen 2015-2017, og nærværende borgerundersøgelse er resultat heraf. Dette område bør der arbejdes mere med. Flere af borgerne fortæller, at de oplever, at de har mange relationer til andre med lignende handicap og til deres familie, og at de er tilfredse hermed. Arbejdet med relationer kan ske på mange måder.

Type2dialog anbefaler:

- Inddragelse af netværk, herunder familie, mere systematisk i indsatsen til borgeren (hvis borgeren ønsker det). Dette bør være et fokuspunkt i den habiliterende arbejdsangang.
- Flere pårørendearrangementer, fx på aktivitetstilbuddene og på botilbud.

- Brug af teknologiprogrammer designet til mennesker med funktionsnedsættelser, som forenkler kommunikationen mellem mennesker, fx Herbor (system til mail, finde skrivevenner, styre kalender mm).
- 'Invitation' til mere fællesskab, fx at spise sammen, lave idræt/motion sammen. Hvis ikke kommunen/medarbejderne tager initiativ, sker der ikke noget. Medarbejderne skal understøtte borgerne, således at de selv kan invitere til fælles arrangementer.
- Samskabelse, bl.a. ved inddragelse af frivillige i indsatsen omkring borgerne. I samarbejde med lokalsamfund kunne der samskabes nye indsatser, fx kokkelever, der kommer og laver mad med borgerne, eller børn, der kommer og bager med borgerne (afhængigt af funktionsniveau), eller at gøre brug af tiltag i lokalsamfundet, fx den lokale bowlingklub eller lign.
- Medarbejderne peger på brug af besøgsvenner.
- Nogle borgere nævner, at der indimellem er personale, som ikke taler ordentligt til dem. Dette bør også være et fokus- og udviklingspunkt, fx ved at borgere og medarbejdere sammen udarbejder en kommunikationspolitik eller et kommunikationskodeks, som gælder i Socialafdelingen, men også tværsektorielt, da problematikken også omfatter bl.a. hjemmeplejen.
- Fokus på fastholdelse, kompetenceudvikling og kontinuitet ift. det pædagogiske personale

5.4 Borger, myndighed, udfører

Det er vanskeligt for borgerne at 'kende forskel på' kontaktperson/sagsbehandler/hjælper/vejledere både i forhold til deres funktion og deres beføjelser. Generelt får man indtryk af, at sagsbehandleren ikke er en person, der er meget kontakt til. Det er ikke en person, man er tæt på. Det er uklart, i hvilket omfang sagsbehandlerne gennemfører motivationssamtaler med borgerne i forhold til at afklare borgernes mål og drømme for deres liv. Ud fra borgernes udtalelser, får man indtryk af, at der ikke er en struktureret og koordineret sammenhæng mellem sagsbehandlerens samtaler med borgerne og det pædagogiske arbejde i praksis. Der er med andre ord ingen tydelig kobling mellem borgernes drømme og mål, bestilling fra myndighed, den pædagogiske handleplan og det pædagogiske arbejde i praksis.

Medarbejderne udtrykker på de to workshops ligeledes et behov for en tværfaglig og koordineret indsats mellem udfører og sagsbehandler, samt en øget inddragelse af borgeren i udarbejdelse af mål.

Type2dialog anbefaler:

- Tydeliggørelse af, hvilke opgaver og funktioner de forskellige medarbejdere har, både over for borgeren og i forhold til at skabe en koordineret indsats omkring borgeren. Borgerne har svært ved at kende forskel på hjælper/sagsbehandler/kontaktpersoner /ungevejleder/ledsager/etc., både i forhold til, hvad de skal bruge dem til, og hvornår de skal bruge hhv. den ene eller den anden.
- Involvering af borger i udarbejdelse af egne mål i handleplan (i samarbejde med sagsbehandler, fx afholdelse af motivationssamtaler). Borgerens indsatsmål skal afspejle borgerens ønsker og drømme.
- Samarbejde mellem sagsbehandler, udfører og borger i forhold til opfølgning på handleplan og borgers mål.

Bilag

Bilag 1	Drøftelse af begreber
Bilag 2	Begrebsafklaring
Bilag 3	Opsamling på medarbejder-idéworkshop den 11. november 2015

Bilag 1 Drøftelse af begreber

På to medarbejder-workshops arbejdede deltagerne med at definere nøglebegreber i forhold til habilitering.

Input til en selvbestemmelsesdefinition	Input til mestringsdefinition
"Retten til at vælge selv"	"At kunne – en evne/en færdighed"
"Retten til at bestemme over sit eget liv"	"Udvikling/tilegnelse/proces/læring"
"Indflydelse"	"At kunne noget konkret"
"At vælge til og fra i sit eget liv"	"At beherske redskaber til at takle udfordringer"
"At vælge" og "at kunne"	"Evnen til at kunne og tage ansvar"
"At bestemme over sit liv i forhold til det, der har værdi for en selv"	

Selvbestemmelse

Der var undervejs i diskussionerne på de to medarbejder-workshops generel enighed om, at selvbestemmelse i højere grad er et filosofisk og eksistentielt begreb, snarere end et juridisk. Det betyder, at selvbestemmelse ikke nødvendigvis indeholder retten til at vælge selv. Der blev dog fremført det modsatte synspunkt, nemlig at selvbestemmelsesbegrebet netop indeholder retten til at bestemme selv.

Selvbestemmelsesbegrebet handler også om, at der er en forbindelse mellem en persons ønske, lyst eller tanke, og så en fysisk handling. Én persons selvbestemmelse skal ses i relation til andre vigtige interessenter omkring personen og i relation til, hvordan dem, der er omkring personen, kan anerkende og hjælpe selvbestemmelsen på vej. Et eksempel kunne være kørestolsbrugeren, der ønsker at gå i biografen, men ikke kan uden hjælp. Han kan først tilskrives selvbestemmelse, når omgivelserne anerkender hans ønske og fysisk hjælper ham i biografen.

Selvbestemmelse er ikke et carte blanche til at gøre, hvad man vil, i selvbestemmelsens navn. Man har ikke altid ret til at gøre, hvad man har lyst til. Hvis et samfund skal fungere, kræver det selvsagt, at man ud over at respektere den andens selvbestemmelse samtidig respekterer samfundets regler og love og respekterer andre menneskers selvbestemmelse og frihed.

Derudover blev det diskuteret, at personen skal have en høj grad af information om konsekvenserne af sine valg til sin rådighed, ligesom der skal være en vis grad af selvbevidsthed til stede.

Mestring

Diskussionen blandt deltagerne fik et grammatisk udgangspunkt. Ordet mestring består af udsagnsordet "at mestre" og suffikset "ing", der betegner en proces eller en handling og/eller sågar resultatet af en aktivitet. Rent grammatisk er mestring altså et "omskrevet" udsagnsord, der rummer en proces og en handling. I en habiliteringsoptik kan det betyde, at mestring er lig processen fra, at en person har et ønske om at opnå eller gøre noget, til at personen rent faktisk har opnået det, han eller hun gerne ville kunne. Omvendt betyder verbet "at mestre" "at klare" eller "at håndtere". At mestre er således et snævrere begreb end mestring og involverer derfor ikke nødvendigvis en proces.

Bilag 2 Begrebsafklaring

Med udgangspunkt i medarbejdernes drøftelser af begreber på medarbejder-workshops i november 2015, og med inspiration fra faglitteratur, er de fire nøglebegreber defineret.

Relationer: Kontakt eller forbindelse mellem to eller flere parter. Begrebet relation omfatter både gode og dårlige forhold mellem to eller flere mennesker. Begrebet er relativt i forhold nærhedsgraden mellem de involverede, men er defineret ved en interaktion mellem to eller flere personer, der i deres indbyrdes forhold fremkalder reaktioner hos den eller de øvrige, der indgår i relationen, hvad enten reaktionen er positiv eller negativ. *(Definitionen er frit baseret på Politikens filosofileksikon og "Sosiologiens nøkkelbegreber" af D. Østerberg, 1977.)*

Gode relationer er væsentlige for vores trivsel, ligesom dårlige og fejlslagne relationer medfører mistrivsel. Relationen kan være mellem borger og fagprofessionel eller mellem borger og dennes netværk (familie, venner, bekendte, kolleger m.fl.).

Mestring af eget liv: En dynamisk individuel udviklingsproces, hvor samspillet af de ressourcer og redskaber, et givent individ har til rådighed i en "belastet situation", fører til, at individet gør brug af sine ressourcer til at fuldbyrde sin handlekompetence og klare sit eget liv^{7[1]}. *(Frit efter Aaron Antonovski fx "Health, Stress and Coping", San Francisco: Jossey-Bass. 1979 og begrebsafklaring på workshop med Skive Kommunes medarbejdere, Skive Kommune den 11. november 2015).*

Selvbestemmelse: Den enkeltes frihed til at bestemme over sig selv og sit eget liv på en sådan måde, at han eller hun faktisk har og også oplever reelle muligheder for at handle og forme sit liv i overensstemmelse med de ønsker og behov, vedkommende har. *(Frit efter "Veje til reelt medborgerskab" af Henriette Holmskov og Anne Skov, 2007, Styrelsen for Specialrådgivning og Social Service og input fra workshoppen i Skive Kommune den 11. november 2015).*

Indflydelse – borgerinddragelse: Fagprofessionelles interesse for og håndtering af den enkelte borgers holdninger og meninger, i forhold til beslutningsprocesser og tilrettelæggelsen af de sociale ydelser, der vedrører borgerens liv og tilværelse. *(Frit efter "Veje til reelt medborgerskab" af Henriette Holmskov og Anne Skov, 2007, Styrelsen for Specialrådgivning og Social Service).*

Bilag 3 Opsamling på medarbejder-workshop den 11. november 2015

Opsamling på medarbejdernes ideer fra workshops i Skive Kommune den 11. nov. 2015
Begreber: Selvbestemmelse, Mestring af eget liv, Relationer, Indflydelse

Idéer	Hvad skal der til for at realisere idéen?	Hvilke konkrete handlinger skal gøres?	Hvem kunne have ansvaret for det?
Vedr. Netværk og Relationer			
Fællesaktiviteter	Hjælp med at skabe kontakt	Sende invitationer og sms'er Forskellige kommunikationsmidler	Personalet og borgerne
Vil i biografen	Finde en film Økonomi og transport	Bestille billetter Evt. aftale om transport	Personale og borgerne
Kørestols-brugere hjælpes af andre beboere	Motiverende for begge parter	Fastlagt tidspunkt Personale, som har kendskab til brugerne Medfølgende personale på turen i starten På et senere tidspunkt, evt. uden personale Opfølgning på opgaven	Personale og borger
Besøgsvenner	Vedligeholde samarbejdet	Tidspunkt for ankomst og hjemkomst Skabe rammer for et besøg pr. uge	Personale og/eller borger
Vedr. Selvbestemmelse			
At forsøge at give frit spil til aftensmaden en enkelt aften			
At skabe et forum, hvor der er plads til dialog og der kan udtrykkes ønsker og drømme	Tid, nærvær fra personalet En god relation	At der er en normering, der giver tid til at skabe nærværet At man arbejder med relationen mellem kontaktperson og borger	Kommunalt / socialafdelingen Den enkelte organisation
På baggrund af "forummet for dialog, ønsker og drømme"			

skal indsatsmålene afspejle borgerens ønsker og drømme			
Borgeren inddrages i valg af planlægning og udførelse af fællesaktiviteter i dagtilbud	Enighed i personalegruppen omkring ideen, der skal information ud til borgerne og borgerne skal være interesserede i ideen	Der skal sættes rammer op for, hvad mulighederne er Kan nedsætte et brugerudvalg eller et fællesmøde	Personale og borgere
At støtte borgerne i at ringe til jobkonsulent for at arrangere et flex/skånejob el. "BOMI"			
Drøm om at blive skuespiller eller lignende	9. klasses eksamen Oplysning omkring: "Hvad der kræves for at opnå målet"	Kontakt til relevante uddannelsessteder. Praktik	Personale og borger
At stå op om morgenen	Motivation Aftaler + forståelse	Mobilopkald Ringen på døren Eget vækkeur	Personale og borger
Vedr. Mestring af eget liv			
Inkluder borgeren i de mål, der bliver aftalt (de borgere, der kan)	Tæt tværfagligt samarbejde (socialrådgiver og sagsbehandler)	Samtale med borger Samtale med sagsbehandler	Fælles ansvar Kontaktperson har primært opgaven
Borgeren skal deltage i madlavningen	Man skal finde noget, der kan motivere borgerne Undersøge om opgaven er for stor Er det, det rette tidspunkt på dagen?		Personalet
Borgeren skal stå op om morgenen og på dagtilbud/ arbejde	Motivation / belønning (metodevalg, der virker) Hvorfor er det svært at komme af sted?	Forberede borgeren Ensartethed – rutine Dialog mellem personale og borger	Personale og borger Samarbejde mellem dag- og døgntilbud

	Er det transporten dertil?	Ønske om fælles mål Tværfagligt samarbejde mellem dagtilbud og døgntilbud	
Fokus på sundhed	Fælles opfattelse af, hvad der er sundt Borgeren skal inddrages og vi har fælles plan	Dialog Motivation i hverdagen	Personale Borger Pårørende
Ejerskabsfølelse over morgenmad /måltider	Inddrage borger i madønsker Motivation for sundhed og forståelse for hvorfor borger ikke kan spise franskbrød hver dag	Undersøge sunde alternativer Borger kan evt. få grovbolle som et valg og grød som andet valg – to valg hver morgen	Personalet og til dels borger
Seksualitet – at borgeren ønsker kæreste/sex			